

X 324

X 329.3

clm:

TÖREDÉKEK A VERESÉGRŐL

nyj:

1.

Azt a kérdést illetően, hogy milyen stratégiát kell követni a konzervatív pártoknak a majdani kormányra jutás érdekében, a kudarcot követő egy hónap alatt három – egymástól markánsan különböző – koncepció körvonalazódott. Az egyiket maga a legnagyobb ellenzéki párt képviseli. E szerint – az MDF külön útra térése, s a kereszténydemokraták részleges önállósulása után is – folytatni kell a jobboldali egység építésének azt a fajta kísérletét, amely egyetlen szervezetbe tömöríti a konzervatív erőket. Lényegesen eltér ettől a ma jobboldalon álló rendszerváltó pártok egyenrangúságán alapuló szövetségi politikát sürgető javaslat. Ez nem zárna ki a közös listás parlamenti szereplést, de nyitva hagyná a rivalizálás lehetőségét a megméretetésre készülő pártok között. Igazán radikális fordulat pedig akkor következne be – s ez a harmadik koncepció –, *ha az egész pártstruktúra szétesne és újrarendeződne*. Ennek eredményeképpen egy táborba szerveződhetnének a szocialisták, a Fidesz, a KDNP, s a többi rendszerváltó párt nemzeti erői a jobb- és baloldalon egyaránt mélyen begyazódott neoliberális globalokratákkal, más néven: a globalista világhatalom hazai helytartóival szemben.

Mindhárom koncepcióban van ráció, s mindegyiknek van utópisztikus eleme. A pillanatnyi realitások az elsőként említett kísérletnek kedveznek, de a vereség súlya által generált – ma még lappangó – feszültségek egy ellenkező irányú folyamat: a még meglévő egység szétesésének a lehetőségét is előre vetítik. Nem kizárható a másik forga-

K: Kulcs Ferenc

tökönyv megvalósulása sem, ám a Fidesz és az MDF közötti újabb közeledés esélye – pszichológiai abszurditása miatt – minimálisnak tűnik. Végül a legkívánatosabb – a harmadik – verzió olyan tektonikus erejű folyamatokat feltételez, amely az egész baloldalt is szétrázná, s a megegyezéssel megszervezett rendszerváltoztatás csődje után egy forradalmi fordulat kezdetét jelenthetné.

Jól látható, hogy mindhárom konstrukció valamely közelmúltból eredő hagyományra épülne. A centralizáló törekvések a kormányhatalmat egyszer már birtokolt Fidesz sikeresnek ítélt gyakorlatát folytatnák, a laza szövetség eszméje a második parlamenti ciklus polgári szövetségi kezdeményeit idézi, a balról és jobbról verbuválódó nemzeti tábor gondolata pedig a fordulatot megelőző két esztendő elszalasztott lehetőségét teremtené újra. Bizonyára számos olyan oka volt az ismétlődő kudarcoknak, amelyek a demokratikus politizálásra való felkészületlenséggel s az oktalan rivalizálással magyarázhatóak, de még ezek a szubjektív tényezők sem értelmezhetők a tágabb politikai környezetben éppen ez időszakban lezajlott fundamentális változások „beszámítása” nélkül.

Semmit nem érthetünk meg az utóbbi két évtized magyar történelméből, ha abban csupán a kétpólusú világrendszer összeomlásának következményét látjuk, azaz, ha a változás lényegét a szocialista tervgazdaságból a piacgazdaságra való áttérésben ragadjuk meg. A legdrámaibb sokkhatást ugyanis nem az okozta, hogy a már egyébként is élénk ütemben piacosodó és privatizálódó gazdaság jogrendje átalakult, hanem az, hogy a keresztény közösség-eszménnyel, a nemzeti identitásigénnyel és a polgári öntudattal harmonikusan egyeztethető szociális piacgazdaság kezdetben még létező perspektívája helyett a gátlástalan profitéhséggel, a szélsőséges individualizmussal és a szociális érzéketlenséggel szövetkezett szabad piacgazdaság kíméletlen valóságát kellett elfogadnunk „szabadságunk”

áraként. Az az Európa, amely felé a rendszerváltoztató pártok elindultak, eltűnt a politikai térképről, s ezért e pártoknak – akár kitartanak eredeti programjuk mellett, akár lemondanak arról – újra kell definiálniuk magukat. Vagy azért, mert ellenállás nélkül hozzáidomulnak a szabad piacgazdaság embertelen rendjéhez, s ezáltal megtagadják céljait, vagy pedig azért, mert kitartanak azok mellett, s akkor vállalniuk kell egy olyan ellenzéki szerep minden következményét, amelynek hatásai messze túlnőnek a belpolitika játéktérén.

Ilyen körülmények között nem az a döntő kérdés, hogy az egy térfélen szóródó pártok ráatalálnak-e az együttműködés legcélszerűbb formájára, hanem hogy szerepüknek a fenti értelemben vett újradefiniálását, avagy az új világhatalmi viszonyokhoz való feltételek nélküli alkalmazkodást tekintik-e a nagyobb kockázatnak. A pártoknak tudniuk kell, hogy legodaadóbb támogatóikat: a nemzeti érzelmű polgári értelmiséget elsősorban ez a dilemma foglalkoztatja.

2.

A „mi történt”, „hogyan történt” „miért (éppen így) történt” kérdésekre bizonyára egyre szerteágazóbb és egyre elmélyültebb válaszokat fognak megfogalmazni a politikai elemzők és a történészek. Félő azonban, hogy a részletekben elmerülő elemzések elsiklanak az igazi okok és a lényeges összefüggések fölött. Félő, hogy a vereség okainak vizsgálata vezetéstechnikai, kampányszervezési és médiapolitikai szempontokra korlátozódik, s megkerüli azokat a problémákat, amelyek e felületi jelenségek mögött rejlenek. A látszatok világához idomult választói magatartás oknyomozó értelmezése is a látszatok bűvös körén belül marad, ahelyett, hogy legalább kísérlet történe magát

a látszatot teremtő erők és folyamatok megnevezésére és kritikájára.

A problémák ott kezdődnek, hogy az a világrend, amelyhez immár tizenhat éve (két esztendeje bürokratikusan értelemben is) tartozunk, valójában egy *világ nélküli rend*. Van hatalmi struktúrája, van működési mechanizmusa, van bürokráciája, de nincs a polgárait összetartó érzelmi kohéziója, nincs a konfliktusait belülről mérséklő morálja, és nincs a saját múltjára és jövőjére reflektáló közös identitása. Tehát nincs olyan dimenziója, amelyet az ember a saját világaként élhet meg. E spirituális értékek hiányának nem az az alapvető oka, hogy felhígult a kultúrája, vagy hogy közömbössé vált a saját tradíciói iránt (ezek már következmények!), hanem az, hogy működési rendje, azaz a létezését szabályozó alapelvek ellentétesek a saját világot feltételező emberi természettel. Az ember úgy tud saját világot teremteni, ha a külvilágot elsajátítja; létezésünk mai rendjében ezzel szemben a külvilág: a modern (posztmodern) civilizáció idomítja saját szükségleteihez az embert. S ezek a szükségletek kétféleképpen is rombolják a társadalmat. Részint úgy és azért, mert(hogy) a technikai fejlődés drasztikusan csökkenő mértékben igényli az emberi munkaerőt, részint pedig úgy, hogy parlagon hagyják azokat a humán értékeket, amelyek nem hasznosíthatók közvetlenül valamely profittermelő munkafolyamatban.

A modernizáció fél évezredes története kezdetétől működteti az embertelen (világ nélküli) rendnek ezt a veszélyes logikáját. Ezért az új- és legújabb kori történelmünk fő vonulatának azt a küzdelmet tekinthetjük, amely e logika érvényesülésével szemben a modernitás erőinek megszelídítését, a technikai civilizáció és a spirituális értékrendek egyensúlyának folytonos újrateremtését tekinti céljának. Ez a dinamikus egyensúly csak ritkán és rövid időszakokban teremtődött meg (pl. Németalföldön a 17–18. században, Magyarországon a 19. századi reformkorban,

vagy Nyugat- és Észak-Európában a második világháború után), de az a tény, hogy egyáltalán megteremthető, cáfolhatatlan érvet szolgáltat egy új világrendért folytatott politikai harcok indokoltsága mellett.

E harcok kimenetele szempontjából azonban döntő lehet, hogy résztvevői tudatában vannak-e, hogy mi a vállalkozásuk igazi tétje. Azok a felszíni konfliktusok ugyanis, amelyek korunk legmélyebb ellentmondásait hozzák felszínre, többnyire vagy pillanatnyi érdekellentétekként, vagy mitikus hatalmak örök küzdelmeként tudatosulnak, s gyakran a szemben álló felek előtt is rejtve marad igazi mozgatórugójuk. A pillanatnyi érdekellentétek az anyagi javak és a társadalmi pozíciók újraelosztásáért folyó versengésben jelennek meg, a konfliktusok mitizálása pedig a szellemi élet közegében, ideológiai sémák konstruálásával történik. A társadalom nagyobb részét két táborra osztó ellentétek nálunk, Magyarországon is leírhatók ebben a kettős osztatú értelmezési keretben. Míg az egyik dimenzióban a politikai párviadalt nyilvánvalóan nyers részérdekerek érvényesítésének: a gazdasági és a pénz hatalom megszerzésének, illetőleg megtartásának szándéka motiválja, a másikban (az ideológiai szférában) mindkét fél magasabb értékekre, s a nemzet egészére hivatkozva igyekszik démonizálni ellenfeleit.

A 2006-os parlamenti választásokon mindkét említett dimenzióban az ún. baloldal győzött. A „jobboldal” számára a kettős vereség tanulsága is kettős. A materiális szférában elszenvedett kudarc csupán a választási kampányban követett taktika hibáira figyelmeztet. A szociálliberálisok ideológiai fölényének azonban mélyebb okai és messzebbre ható következményei vannak. Magyarán: az a tapasztalat, hogy egy felelőtlen újraelosztási és államháztartási gyakorlat kritikáját hiteltelenné teszik a túllicitáló ígéretetek, egy viszonylag gyorsan és könnyen végrehajtható taktikai korrekció kiindulópontja lehet. A „jobboldal” következő kampánya bizonyára visszafogottabb lesz az állam szociális szerepvállalása

BRONZSZOBOR, 1972. (bronz, 60×30×35 cm)

és a nemzetgazdasági prognózisok tekintetében. Ebben várhatólag „segítségére” lesz a baloldali sikerpropaganda hamisságának lelepleződése, s az államadósság következményeinek drámaian látványos hatása is.

Súlyosabb és nehezebben kezelhető az a csapás, amit a baloldali ideológiai offenzíva a „jobboldal” deklarált eszmei értékeire: a keresztény identitás-igényre, a nemzeti elkötelezettségre és a konzervativizmus alapértékeire mért. Igaz, az első csapáshoz: a kereszténységről hallgató európai uniós alapokmány megszületéséhez csupán csendesen asszisztált, ám a másik kettőben rendkívül aktívan és kezdeményezően vállalt szerepet. A nemzeti szolidaritás pszichikai energiáit az anyagi ellenérdekeltségtől való félelem tömegpszichózissá manipulálásával sikerült elfojtania, a sorsukkal elégedetlenek jövőbe kapaszkodó reményét pedig a konzervativizmus egyik alapértékével, az életképes tradíciókhoz való hűséggel szemben ját szotta ki.

A szocialisták miniszterelnök-jelöltjének sikerült a választóival elhitetnie, hogy amíg ő a jövő, a haladás, a fejlődés, a társadalmi igazságosság és a szabadságjogok kiteljesítésének a pártján áll, addig konzervatív ellenfelei a múlt, a maradiság, a társadalmi tradícióban megrögzött egyenlőtlenségek és az egyéni szabadság jogsértő korlátozásának a hívei. Egyszerre két irányban, mégis egyetlen célt követve fejti ki hatását ez az okoskodás. Ellenségeket csinál a közömbösökből, és csapdába csalja a konzervatívokat. Az egyik irányban azt a primitív, „felvilágosult” történet szemléletet képviseli, amely szerint van a világunknak valamiféle pozitív értékirányultságú belső dinamikája, amit a fejlődés, a haladás fogalmai fejeznek ki, ám ahhoz, hogy a történelemnek ez az önelvű tendenciája érvényre jusson, valakiknek – történetesen éppen a szociál-liberálisoknak – le kell győzniük a visszahúzó „konzervatív” erőket. Ez a jobboldal elleni mozgósító szándék a másik irányban is célba talál. Mivel védekezésre kényszeríti, egyben hatástalanítja is a konzervatív hajlamokat, mintegy hozzáláncolva azokat a múltból, a tradícióból táplálkozó eszményekhez. A jövőnek, a haladásnak a va-

lóságban semmiféle értékgaranciákat nem jelentő fogalmi így válnak a Jó eszméjének hordozóivá, melyekkel szemben a hagyomány, a múlt a Rossz történelmi örökségének lesznek a szinonimái. A nyelvpolitikai erőter negatív tartományába száműzött konzervatívok így módon kerülnek csapdába. Ahelyett, hogy a jövő konzervatív világrendjéről beszélnének, verbális védekezésre rendezkednek be a múlt megfakult értékei, az olykor már archiválásra érett tradíciók oldalán. Márpedig konzervatív értékeket sem feltámasztani, sem megteremteni, sem megmenteni nem lehet; csupán egyetlen módon juttathatók érvényre: ha gyakorolják, ha a mindenkori jelen követelményeihez igazítva képviselik őket. Egy konzervatív, ha offenzív harcmodorra kényszerül, éppúgy a vesztes szerepére van ítélve, miként ha védőállások mögé menekül. *A fortéllyal, hamissággal, hazugsággal és csalással hadakozó ellenfelet le lehet győzni a saját eszközeivel, de ezekkel soha nem lehet erkölcsi és politikai normákat érvényre juttatni.* Valódi konzervatív politikának csak olyan helyzetekben van esélye tartósan hatalomra jutni, amikor az agresszor erejét veszti, mert csalásai lelepleződnek, hazugságaitól megcsömörlenek az emberek.

Ilyen – lássuk be: egyre gyakrabban előálló – helyzetekben – minden azon múlik, milyen pozícióban van a hétköznapi konzervativizmus, képes-e saját értékeinek kampányszerű propagandáján túl olyan gondolkodási, viselkedési és szerveződési minták felmutatására, amelyek alternatívát kínálnak a becsapott és félrevezetett tömegeknek. Mert nem a hagyományok ismerete, s a hozzájuk fűződő heves érzelmek, hanem a jellem részévé vált magatartásformák és a közös ügyért minden sérelmen és minden különérdeken felülemelkedő készség: az együtt cselekvés készsége teszik politikai erővé a konzervatív attitűdöt. A választási vereség döntő oka, hogy alig-alig létezik még ez az erő!

3.

A mai magyar konzervativizmus elsősorban saját belső – részint öröklött, részint új keletű – szervi hibáinak köszönheti kudarcait. Naprakész indulatokból táplálkozik, ahelyett, hogy egy következetes létezésstratégiát követne. Politikai eszméit a múlt tapasztalataiból származtatja, de a múlthoz való viszonyát döntően a sérelmi ellenzéki hagyomány kultusza jellemzi. Kulturális értékrendjét a nemzeti és a keresztény jelzőkkel minősíti, ám tüntetően távol tartja magát azoktól a tudományos és filozófiai igényű diskurzusoktól, amelyek e fogalmak folytonos korszerűsítését tekintik céljuknak. Összességében tehát avított, igénytelen, s ezért provinciális a mai magyar konzervativizmus.

A leggyakrabban tapasztalható tévhit szerint a tradíciók tisztelete, az azokhoz való ragaszkodás volna a konzervativizmus lényege. Miután a tradíciók éppúgy végtelemül sokfélék és ellentmondásosak, miként a jelen világa, magától értődő lehetne, hogy nem a tradícióknak, hanem az azokat szelektáló szemléletnek van itt döntő szerepe; hiszen ha a közösségek általában a hagyományokat követve szerveződnének, esélyünk sem lehetne arra, hogy meghadjuk a múltunkban pusztító ellentéteket. A konzervatív magatartás ezért elsősorban a legalapvetőbb létproblémák megoldását megkísérlő életvitelt: létezésstratégiát jelent, s e stratégia követésében támaszkodik azokra az elvekre és viselkedésmintákra, amelyek e tradíciókból használhatónak bizonyulnak. Téves ezért az a felfogás is, amely szerint a társadalmak mint kollektív genetikai kódokat hordoznák magukban jövőjük lelki mozgatórugóit, s az lenne a konzervatív mentalitás sajátossága, hogy felerősíti a pozitív, a „haladó” hagyományelemeket a negatívakkal, a destruktívakkal szemben. Semmiféle tradíciónak nincs abszolút önértéke, amely automatikusan fenntartaná eredeti minőségét a változó feltételek között. A jelenvaló lét elvi-

leg minden ember és minden közösség számára soha nem volt és soha meg nem ismétlődő történelmi léthelyzetet, egzisztenciális kihívást és morális erőpróbát jelent, tehát a döntésekre kényszerülő egyéni vagy kollektív szubjektumok választanak tradícióik közül, s nem a tradíciók igazolják vagy hiteltelenítik a szubjektív döntéseket. A döntés bizonyulhat rossznak akkor is, ha a közvélekedés szerint jó hagyományokra alapozódott, de minősülhet jónak annak ellenére is, ha értéktelennek tartott tradícióhoz fordul segítségért.

A jelen megragadása, a jövő tervezése mindig a múlt átrendezését is feltételezi, s a konzervatív attitűdöt nem az teszi, hogy bizonyos kanonizált tradíciókhoz ragaszkodik, hanem az az igény, hogy jelenét egy végtelen történelmi folytonosság részeként élje meg: úgy tekintsen a múltra, mint tapasztalatok hordozójára, melyekből okulni lehet, s úgy fogja fel a jövőt, mint a még meg sem születettek majdani jelenét, melynek minőségéért minden gondolatával, minden cselekedetével felelősséggel tartozik. Amikor Kölcsey Ferenc a mohácsi katasztrófa háromezredik évfordulóján arra intette kortársait, hogy a nemzeti gyásznapokra is emlékezzenek, nem eltörölni akarta a dicső múlt emlékezetét, csupán a történelmi örökség bonyolultságára, végletes elmentmondásaira emlékeztetett. S nem azért tette, hogy tragikusra hangolja a történelmi tudatot, hanem hogy meggyőzze olvasóit: a traumákat, a rosszat is számon tartó eleven emlékezet működhet csak olyan „kötelékként”, amely „az egymásra következő nemzetségeket szellemi kapcsolatban tartja össze.” (Nem véletlen, hogy a modern konzervativizmus szellemi atyjaként tisztelt Edmund Burke is az élőkötőt a már elhunytakkal, s a még meg sem születettekkel összekötő kapcsolatról beszél!)

Vannak, voltak rövidebb-hosszabb korszakok, melyekben az egyéni vagy kollektív döntések, illetőleg létezés-stratégiák viszonylag tartósan követhetők, illetőleg követhető-

nek bizonyultak. Ha van valami egyetemes sajátsága a modern kori történelemnek, az éppen az, hogy ez a tartósság egyre szűkebb terekre és időszakokra korlátozódik. Posztmodern világunkban szinte el is tűnnek ezek a békés időszakok. Ez a „létszerkezeti” változás pedig döntően megváltoztatja a konzervatív mentalitás értelmét. Míg a boldog békeidőkben, a lassú, szerves változások korszakaiban az emberek spontán módon, reflektálatlanul benne éltek (élhettek) valamely jó vagy rossz tradícióban, a modern kor szubjektumainak éppen azért kell tradíciót választaniuk, mert az nincs már számukra természetes környezetként adva. Különösen így van ez az olyan népek esetében, amelyeket történelmük megfosztott az önrendelkezés biztosítékaitól, s így az önelvű fejlődés lehetőségétől is. Mi, magyarok pedig ezek közé tartozunk. Ha voltak is újkori történelmünknek konszolidált időszakai – Mária Terézia uralkodásának, a kiegyezést, illetőleg az első világháborút követő korszakoknak, majd a Kádár-érának az évtizedei –, azok többnyire éppen az autonómia hiányába, a kényszerű alkalmazkodásba való beletörődés jutalmai voltak, nem pedig az önálló nemzetállam vívmányai. S miután az ilyen látszat-békeidőkért mindig súlyos árat kellett fizetni, egész múltunk hektikus változások sorozata volt. Soha nem volt olyan nemzedékünk, amely akár csak egy évszázadnyi folytonosságra, továbbvihető örökségre támaszkodhatott, s ne kényszerült volna vagy elvetni, vagy megrostálni a tradíciót.

Jelenünk is ilyen: a már-már abszurdnak mondható diszkontinuitás és kíméletlen alkalmazkodási kényszerűség jegyében áll. Csoda-e, ha az idomulás, az önfeladás tradíciója hat a legerősebben? S nem természetes-e, hogy a konzervatívokra vár a feladat: kritika tárgyává tenni és elutasítani a konszolidációs korszakok kultuszában, s a Kádár-éra iránti nosztalgiákban feléledő tradíciót? Mert *nem az a baloldal regnálásának igazi veszélye, hogy pillanatok alatt a 89-es krízishez hasonló csődbe juttatja az országot, hanem hogy*

a hatalomtechnikai manipulációknak immár a Nyugattól eltanult eszközeivel egy újabb korszakra idegen érdekek szolgálatába szegődött a magyar társadalmat. Az a konszolidáció az igazi veszély, amely a neoliberais globalokraták és a magukat szocialistáknak nevező újtőkések frigyéből kezd kibontakozni. Ez pusztítóbb lehet, mint a Kádár-éra. Ha a létező szocializmus küldetése „csak” annyi volt, hogy szétzúzza a középosztályokat és az autonóm nemzetállamot, ez a posztmodern hatalmi ambíció mélyebbre hatol a társadalom szerkezetében: a mikroközösségeket, a családot és a személyes identitást veszi célba. Nem ideológiai fenyegetettségről van csupán szó, hanem olyan létszerkezeti változásokról, amelyek statisztikailag mérhető szociológiai folyamatokban ragadhatók meg, s melyeknek a lényege a társas viszonyokban gyökerező személyiség ellen irányul. A nyugati típusú civilizáció társadalmainak zuhanó demográfiai mutatói, a család intézményének robbanása, a pszichikai és a mentális betegségek járványszerű terjedése olyan kihívásokat jelentenek, amelyekre csak a konzervatív attitűd képes válaszolni. De képes válaszolni! A pártpolitikai csatározások mögött vagy fölött van egy olyan dimenziója a közéletnek, ahol a vesztes konzervatívoknak nagyobb az esélyük a győzelemre. Ha a globalokraták hatalmának titka az emberi gyarlóság kihasználhatóságában rejlik: abban, hogy konszolidációs trükkökkel képesek narkotizálni a kollektív amnéziában szenvedő tömegeket, a konzervatívok ereje a személyiség még ép pszichikai adottságaiból, s a még létező közösségek identitás-tudatából táplálkozik. A konzervatív politika ma még nem képes ezt az erőt a saját térfelén összpontosítani. Sok oka van annak, hogy miért nem, de a döntő ok alighanem a „jobboldali” kommunikáció túlpolitizáltságában keresendő. Önmagában is súlyos hátrány, hogy a médiafelület aránytalanul kicsi részén tudunk megszólalni, ám azzal csak még inkább elszigetelődünk, hogy csaknem minden „szóló” megnyilatkozásunknak és minden diskur-

zusunknak pártpolitikai akusztikája van. Családpolitikáról, oktatáspolitikáról, egészségpolitikáról, s minden egyéb szakma-politikáról beszélünk, s nem marad terünk, hogy az elemi létszükségletek kielégítetlenségének „pártatlan” tapasztalata felől közelítsünk a közügyekhez. Ilyen módszerekkel tökéletesen versenyképtelenek maradunk ellenfeleinkkel szemben, akik rutinos marketingfogásokkal, depolitizált reklámpirulákban terjesztik a hatalmi függőséghez szoktató politikai kábítószereiket.

4.

Egy nemzeti társadalom és egy nemzeti kultúra összetartó ereje nem egyes részeinek minőségében, hanem a részei közötti kölcsönhatás természetében mutatkozik meg. Az az évszázadokig tartó viszály például, amely az igazi magyarság kisajátításáért dúlt katolikusok és protestánsok között, nem dőlhetett el az egyik vagy a másik fél javára. Volt olyan közös érték, s olyan közös társadalmi érdek, amely erősebbnek bizonyult a felekezeti ellentéteknél, s ez részben tompította, részben transzformálta a vallási feszültségeket. Toleránssá tette szereplőiket egymás közéleti ambíciói iránt, s egyidejűleg kulturális különbözőséggé változtatta azt, ami korábban politikai háborúskodás oka volt. A példa arra is figyelmeztet, hogy a költői igazság, mely szerint „a harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés”, csak részben fejezi ki a tradíciók működésének sajátos logikáját. Amiként azt a protestantizmus–katolicizmus ellentétének fejlődéstörténete is mutatja, egy eleven kultúra sem az ellentéteket erővel megszüntető, a múltat „végképp eltörlő” megoldásokat, sem a belátáson alapuló tökéletes kiegyezések forgatókönyvét nem ismeri. Ezek helyett azonban képes arra, hogy folytonosan úgy alakítsa át szerkezetét és működé-

sének rendjét, hogy belső konfliktusai ne kössék le a külső hatások kezeléséhez szükséges energiákat.

Hogy az ún. rendszerváltás esztendeiben a magyar társadalomnak tulajdonképpen már nem is volt rendszere, szociális kohéziója, azt éppen ennek az eleven kultúrának a hiánya bizonyítja. A politikai paletta szélein a fenyegető múlt visszatérésének veszélyét vizionáló jobb- és baloldali radikálisok nagy leszámolást sürgető akciótervei körvonalazódtak, *a pártküzdelmeket eldöntő többség pedig mindig azon az oldalon jelent meg, ahol kevesebb konfliktussal remélte túlélni a sorsfordító időket.* Miközben tehát az antikommunisták és az antifasiszták a végső ütközetre készülés tömegpszichózisát próbálták gerjeszteni, a reálpolitikusok küzdelmét végső soron mindig az döntötte el, ki képes hihetőbben képviselni a társadalmi béke, a nemzeti egység, a fájdalommentes konszolidáció programját. S miután a választási kampánystratégiák mindkét oldalon a végső leszámolás – legalább is mindmáig – nem létező veszélyével szemben próbáltak mozgósítani, a győztesek mindenkor a hamis béke megőrzésére, a tarthatatlan társadalmi feszültségek tovább élezésére kaptak felhatalmazást.

5.

A változhatatlan értékűnek tekintett tradíciók doktriner szemlélete, fetiszizálása azt a veszélyt is magában hordja, hogy meghaladható társadalmi feszültségek prolongálásának, anakronisztikus konfliktusok életben tartásának eszközeivé válhatnak. Az így keletkező hamis helyzet tudat nem azért jelent komoly kockázatot, mert békétlenséget szít, hanem mert nem érzékeli az adott valóság tényleges ellentmondásait. Amióta a nyugati civilizáció erőterében élünk, történelmünk minden századában kibékíthetetlennek látszó érdekek és eszmék feszültek egymásnak. Pogányság

küzdött a kereszténységgel, a rendi alkotmány hívei az abszolút hatalommal, katolicizmus a protestantizmussal, labancok a kurucokkal, fontolva haladók a radikálisokkal, szocialisták a kapitalistákkal, népiek az urbánusokkal, s végül a szociál-liberálisok az ún. polgáriakkal.

E küzdelmeknek az igazi tétje – noha a benne szereplők úgy élték meg – nem az volt, hogy melyik győzi le, semmisíti meg a másikat, hanem az, hogy milyen áron teremthető meg a szemben álló érdekek és igazságok kompromisszuma. Ennek a történelmi folyamatnak a legfőbb tanulsága alighanem az, hogy soha nem a megbékélés szelleme, nem a kiegyezés szándéka vetett véget a viszályoknak, hanem az új idők új konfliktusai tették azokat anakronisztikussá. Ha a konfliktusmezők átrendeződése a várva várt béke illúzióját keltette is egyes társadalmi csoportokban, annak csak az volt a magyarázata, hogy az új frontvonalak olykor – ideig-óráig – egy táborba terelték a korábbi ellenfeleket. A „béke” ára minden esetben a háború folytatása volt – változó szintéren, új eszközökkel, és – legalább részben – új szereplőkkel. Ha a végső győzelemre nem is, de az erősebb pozícióra mindenkor azok számíthattak, akik gyorsabban tudatosították az újonnan teremtdött érdekellentéteket, vagyis akik hamarabb ki tudtak szökni abból a feszültségzónából, amelyben az előző korszak tendenciái érvényesültek. Időszerű példával azt jelenti ez, hogy akik a szocializmus élharcosaiként néhány hónap alatt lejátszódó metamorfózist követően a tőkés globalizáció odaadó híveivé váltak, nehezen behozható előnyre tettek szert azokkal szemben, akik ma is a „kommunistákkal” szemben próbálják védeni a nemzeti érdekeket.

Azok a konzervatívok, akik ma, a 21. század elején bármilyen történelmi analógia alapján próbálják azonosítani (meghatározni) bal-liberális ellenfeleiket – akár urbánusoknak vagy kozmopolita liberálisoknak, akár kommunistáknak minősítve őket –, saját magukat rekesztik ki a politikai

küzdőtéréről. A jelen konzervativizmusának ugyanis nem az a küldetése, hogy leleplezze ellenfeleit, s hogy „származása” alapján morális ítéletet mondjon a hatalmi elitről, hanem az, hogy feltárja a „posztmodern állapot”-ban rejlő veszélyeket: vagyis tudatosítsa civilizációnk ökológiai kockázatait, társadalomszerkezetének életveszélyes labilitását és az emberi személyiség integritásának – a barbár szubkultúrák és a globalizálódó tömegmédiák általi – fenyegetettségét. Nem valószínű, hogy e küldetés teljesítésében a jelenleginél lényegesen nagyobb támogatottságra számíthatnak, de jó esélyü(n)k van arra, hogy a tartózkodók egy részének megnyerésével megváltoztassák a politikai erőviszonyokat.

Politikai fordulatnak azonban csak akkor van értelme, ha a növekvő szavazótábor erős, jól szervezett szellemi háttországra támaszkodhat. A szervezettség ez esetben természetesen nem pártfegyelmet, hanem koherens gondolatrendszert jelent. Ennek hiánya magyarázza elsősorban a magyar konzervatív politika következetlenségeit és erőtlenségét. Jól szervezett szellemi háttországról akkor beszélhetnénk, ha az összehangolt cselekvéshez szükséges közös gondolkodás két alapfeltétele teljesülne. Ha megteremtődne egy olyan bölcséleti platform, amely közös nevezőre – de legalább közös diskurzus-térbe – hozná a konzervatív attitűdből fakadó létértelmező és létezés-stratégiákat vázoló gondolati kísérleteket, s ha lennének olyan szereplői a gazdasági életnek, akik működtetnék az ilyen platform alapján szerveződő tudományos, kulturális és médiaműhelyeket.

Lássuk be, szellemi életünk állapota ma még az első követelménynek sem felel meg. A konzervatív értékekből kiinduló létértelmezések egyik típusa „ontológiai szkepszissel” közelíti meg a fennálló rend minden ellentmondását, s a posztmodern globalizáció radikális kritikáját a nyugati típusú modern civilizáció egészére kiterjeszti. Létezik ezzel szemben egy felszínes, pragmatikus, mondhatnánk szalon-

konzervativizmus is, amelyik érintetlenül hagyná a neoliberaisok szabad piacgazdaságának hatalmi struktúráját, ha az bizonyos keretek között megtűrné a nemzeti és keresztény tradíciókat. A két „irányzat” külön-külön is terméketlen, együttes hatásuk pedig kifejezetten kontraproduktívnak mondható. Ütőképes konzervatív szellemi platform nem jöhet létre sem a jelen valóságának radikális elutasításával, sem értelmiségi különalkuk, látszatkiegyezések és kozmetikázó korrekciók sürgetésével. A konzervatív létértelmezésnek nem azért kell elfogadnia a modern civilizáció tényét, mert természetéhez tartozik a jó kompromisszumok keresése, hanem azért, mert a modernitás szelleme a 21. század embere számára a legelevenebb, és a legnagyobb erőpróbákra ösztönző súlyos tradíció. Éspedig nem olyan, amely szemben állana a keresztény szellemiséggel és a nemzet eszméjével. Éppen ellenkezőleg: vérrokonságban áll velük. *A kereszténység szülte a modernitást, s a modernitás szülte a nemzetet. Az Isten–ember viszonynak az evangéliumok általi közvetlen tétele nélkül nem született volna meg a szellemi és morális autonómiával rendelkező személyiség eszméje, ennek hiányában pedig nem lett volna sem reneszánsz, sem reformáció, sem tudományos-technikai forradalom, azaz semmi, ami a modern kort teremtette. A kort, amely egyszerre indította útjára a létrontás erőit és az autonóm individuumot. Ebben a történelmi folyamatban a modern nemzetek nem a létrontó erőket, hanem az autonóm ember ügyét szolgálták. Mert a modern nemzetet nem úgy „konstruálták”, hogy az az individuumok olvasztótégelyévé, hanem hogy identitásuk támaszává és kiteljesedésük szellemi közegévé váljék.*

E diagnózisból nem az következik, hogy minden rosszért csak a pártpolitikusoknak kell viselniük a felelősséget. Hogy nem működtek kellő számban – akár informálisan is – szellemi műhelyek, hogy a pártpolitikusok értelmiségi hátszaga nem reagált kellő határozottsággal saját képviselőinek rossz döntéseire, szerencsétlen megnyilatkozásaira, máskor pedig nem szervezett átütő erejű

– bizalmat erősítő – támogatást a kemény ütközeteket vállaló politikusainak, nos mindezért elsősorban a *konzervatív értelmiségé a felelősség*. Ha nem követte volna el e mulasztásokat, a pártstruktúrán akkor is lenne bizonyára korrigáltnivaló, de nem lennének egy újabb tévedés áldozatai, mely szerint a jövőnk azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e megoldani a legnagyobb ellenzéki párt belső problémáit.

6.

Ez a meditáció nem tekinti másodlagos kérdésnek, hogyan kell a vesztes tábor sorait újra rendezni. Ugyanakkor abból a meggyőződésből indul ki, hogy bármilyen megoldás szülessen is, majdani sikere vagy sikertelensége elsősorban azon fog múlni, milyen irányban változik meg a politikai szereplők civil környezete. Fejlődik-e a polgári társadalom közéleti kultúrája, s lesz e minőségi változás a pártok és támogatóik viszonyában. Megelégszik-e mind a két fél azzal, hogy aktív együttműködésük a választási kampányok időszakára korlátozódjék, vagy igénylik-e a kölcsönösen gyakorolt kritikát is megengedő partneri kapcsolatot.

A konzervatív civil magatartástól a politikai közömbösség éppoly idegen, mint a feltétlen bizalom a rokonszenvét kiérdemlő közéleti szereplők iránt. Azért nem közömbös, mert tudja, hogy a kívülállás idegen érdekeket segít érvényesülni, s azért szab feltételeket választott politikusai támogatásának, mert azt is tudja, hogy a hatalom szférájában a legszuverénebb jellem sem képes érvényesíteni a köz akaratát civil támogatás és kontroll nélkül.

Aki nem kíván élni az egyikkel, a másikkal sincs joga. Aki élni kíván velem, annak számolnia kell azzal, hogy talán mindent előről kell kezdeni.